

Giriş

Temiz ve pis, güzel ve çirkin, gün ve gece, canlı ve cansız... Biri olmadan diğeri var olamayan kavramlar. Biri varsa ancak o zaman diğeri de var olabilen ve ancak bu şekilde anlam kazanan tanımlardır bunlar. O sebeple temizlikten söz ederken haliyle pislikten ve kirlilikten de söz etmek gerekiyor.

Su, süpürge, sabun, sabunluğun yanı sıra, toprak da bir temizlik aracı olabiliyor, gözyaşı da arınmaya vesile olabiliyor.

Temizlik mekânları olarak – mimarisiyle, çinisiyle, taşı tarağıyla, ritüelleriyle – hamamlar, Osmanlı kültürünün simgesi olmuştur. Hamam kültürü oryantalist bir algılayışa Batı kültürüne yansımıştır. Oryantalist algılayış hamam kültüründen - gerçekte örtüşmeyen - erotik bir muhayyile yaratmıştır.

"Temizlik çok güzeldir, temizlik çok önemlidir" dense de, temizlik işleriyle uğraşmak iş seçenekleri listesinde tercihler arasına girmiyor. Bu bir tezat. Hem temiz olmayı seveceksin hem temizliği ben yapmam diyeceksin. Almanya'ya iş gücü olarak giden işçilerimizin bir bölümü, Almanlar artık temizlik işleriyle uğraşmak istemediği için temizlik işlerinde istihdam edildiler.

Endişe kıskacına sıkışmış insan ruhu, marjinal yaşamlara itilmiş insan kendini çöplüklere yakın hissediyor. Çöp evler arada bir basına yansıyan sosyal bir vakıa. Çöpten ve çöplüklerden yaşamını sağlayan insanlar, çöprü değerli kılıp, çevreyi temizliyorlar.

Okulda her sabah tırnak, çapak, diş, kulak muayenesinin yapıldığı, eller meller temiz değilse çetvelle bir iki şaplak yediğiniz yılları hatırlıyor musunuz? Kulak hafiften çekilerek kulak deliğine bakılır, kulak kiri kontrol edilirdi. Çorapların temiz ve düzgün, ayakkabıların

boyalı olması denetlenirdi. Eğitim tarihi ile uğraşan tarihçilerin bu ayrıntıları canlı tanıklardan derleyip tarihe mal etmelerini bekleyebiliriz.

1940'ların Ankara valisi Nevzat Tandoğan (Ankara'nın Tandoğan meydanı, ismini Vali Nevzat Tandoğan'dan alıyor) temizlik kontrolünü şehir çapında uygulamıştı. Kılık kıyafeti hırpani, kasketli, (kasketliden kasıt: köylü vatandaş), görüntüyü kirletiyor diye Ankara'nın ana caddelerinden yürütülmez, yan sokaklarına yönlendirilirdi. Kasketliler şehre layık değildi. Hele bir de vatandaşın sırtında yatak yorgan dengi varsa, yani göç etmeye gelmiş vatandaş ise Ankara dışına sevk edilirdi. Böylece şehrin temizliği korunurdu.

Osmanlıda ve Cumhuriyet döneminde çevrenin, çarşı pazarın, esnafın temizlik denetimi, Anadolu'da temizlik seferberliği, savaş ortamında temizlik standartları, bataklıkların kurutulması, nehirlerin temiz tutulması insanın tabiat ve toplum ile düzen adına, yaşam alanı adına sürekli bir mücadelesini ifade ediyor. "Temizeller operasyonu" isimlendirmesinde olduğu gibi, temizlik sloganı, her alana uygun bir seferberlik çağırısına dönüşebiliyor.

Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali

İstanbul, 2010